

ARHITEKTONSKI TRI-K: KOMUNIKACIJA, KONTINUITET, KONTEKST

*Pregledni rad/Review paper
Primljen/Received: 19. 10. 2018.
Prihvaćen/Accepted: 5. 11. 2018.*

akademik **Nikola Bašić**, dipl.ing.arh.

„Svjetska civilizacija ne bi mogla biti drugo do koalicija kultura koje zadržavaju svoju originalnost.”
ClaudeLevi - Strauss

Sažetak: Definirati arhitekturu čini se teškim, a često i uzaludnim poslom. Unatoč tome, ne smijemo odustati od njezinog ustrajnog objašnjavanja i novog razumijevanja. Danas, kad je arhitektura silovito zakoračila u medijski prostor, a onda se i sama promovirala u autentični komunikacijski medij, govoriti o arhitekturi jednako je važno kao i govoriti arhitekturom.

U ovoj prigodi, otvaramo razgovor o arhitekturi kroz diskurs hrvatske nacionalne kulture, njezine povijesti, sadašnjosti i budućnosti. Pitamo se, može li ta mala ali osebujna kultura, čiju ključnu sastavnicu čine upravo baštinjene urbanističke i arhitektonske vrijednosti, a nadasve zadivljujuća kultura krajolika, najprije uspješno premostiti provaliju diskontinuiteta, a potom i odoljeti osmotskom tlaku globalizma i kulturnog imperijalizma. Kako se boriti za kulturni, pa tako i za arhitektonski identitet u vremenu komunikacijske revolucije koja je proizvela planetarnu prostorno-vremensku konvergenciju, ili, kako se to kaže, "sažimanje Svijeta,, i privid o njegovom svakodnevnom "smanjenju".

Ovim razmatranjem želi se pronaći odgovor na pitanje ima li ikakvog smisla opirati se neumitnom civilizacijskom zbliženju i poistovjećenju? Možemo li, i smijemo li, unatoč svemu, tvrdokorno ustrajati na vlastitom kulturnom identitetu, pogotovo onom koji bi mogla, ili morala, nositi i promicati arhitektura?

Ključne riječi: arhitektura, arhitektonski jezik, komunikacija, kontinuitet, kontekst, kulturni identitet

ARCHITECTURAL 3C: COMMUNICATION, CONTINUITY, CONTEXT

“World civilization can only be a coalition of cultures, each preserving its originality.”

Claude Lévi-Strauss

Summary: Defining architecture seems to be a tough and often futile business. Nevertheless, we must not give up on its persistent explanation and new understanding. Today, when architecture has moved heavily into media space, and then also promoted itself to an authentic communication medium, talking about architecture is just as important as talking through architecture.

On this occasion, we open a conversation about architecture through the discourse of Croatian national culture, its history, its present, and its future. We wonder whether this small but distinctive culture, whose key components are precisely the inherited urban and architectural values, and, above all, the fascinating landscape culture, can, first, successfully overcome the abyss of discontinuity, and then also resist the osmotic pressure of globalism and cultural imperialism. How to struggle for cultural as well as for architectural identity in the time of a communication revolution that has produced planetary space-time convergence, or, as it is said, the “compression of the World,” and the illusion of its daily “shrinkage.”

This reflection seeks to find an answer to the question whether there is any sense in resisting the inevitable civilizational convergence and identification? Can we, and may we, despite everything, unyieldingly persist on our own cultural identity, especially the one that architecture could, or should, carry and promote?

Keywords: architecture, architectural language, communication, continuity, context, cultural identity

UVOD

Arhitekt Dominko Blažević u svojem sjajnom eseju pod naslovom *Korisnost "filozofiranja" o arhitekturi* kaže kako arhitekti o arhitekturi razmišljaju kao sveti Augustin o vremenu: „Kad me ne pitaju (što je vrijeme) znam što je; kad me pitaju, ne znam.”

Doista, povijest obiluje brojnim definicijama arhitekture, a ni današnje vrijeme nije ostalo bez pokušaja ponovnih razjašnjenja i određenja arhitekture, njezine svrhe, karaktera i njezine uloge u dinamiziranim društvenim i civilizacijskim transformacijama.

Definirati arhitekturu teško je i zbog njezine imanentne ambivalencije. Biće arhitekture je podijeljeno. Ona, po svom svojstvu utilitarnosti predstavlja izraz racionalnog, a po svom svojstvu spiritualno/estetskog, predstavlja izraz intuitivnog. Taj diskurzivno-intuitivni karakter arhitekture reprezentativni je oksimoron, nepoznat bilo kojoj drugoj znanosti ili umjetnosti.

Iz tog oksimorona proizlaze i različita opisivanja bića arhitekture, koja se njišu između suprotnih karakternih i značenjskih polova.

Međutim, koliko god se razmimoilazili u mogućim tumačenjima arhitekture, svi smo jednodušni oko jednog: arhitektura je otisak jednog društvenog trenutka, njegov senzor, njegov svjedok, vremenska kapsula za odašiljanje tog svjedočanstva u buduće vrijeme. U ovom akceleriranom svijetu, u kojem se sve sumanuto ubrzava, a onda (posljedično) i zagrijava, arhitektura bi mogla postati civilizacijskom *crnom kutijom*.

Međutim, treba se suočiti i s jednom iznimno važnom spoznajom: arhitektura, kao osebujan komunikacijski medij, sliku civilizacijskog trenutka nije samo zabilježila. Ona je i sama sudjelovala u oblikovanju stvarnosti koju opisuje.

Jer, arhitektura je najplastičnija i najsveobuhvatnija slika stanja jednog društva. Ali, arhitektura se nikad neće odreći ambicije da to društvo i sama oblikuje.

„Arhitektura nastaje, bilo gdje, bilo kada, nitko je ne može spriječiti. Arhitektura je uvijek prisutna. Ali s vremena na vrijeme potrebno je metier kojem pripadamo, naprosto opet vratiti na početak. To se čini i s današnjim aparatima koji nas okružuju, kada se zbog tolikog programiranja gube u neučinkovitoj beskonačnoj traci: treba pritisnuti tipku *reset* (ponovni start).

Zašto sada pritisnuti tipku-reset. Zato jer arhitektura ima u javnom medijskom, političkom životu takvu konjunkturu kao još nikada dosad. Nikad u povijesti arhitektura nije bila popularna kao danas. No, nikada ranije nismo se tako loše sporazumijevali oko toga što uopće pripada arhitekturi, kao što je to danas slučaj.” (Dietmar Steiner)

Problemsko propitivanje arhitekture tjera nas da pokušamo razjasniti još jednu dvojbu:

Postoje li nacionalne arhitekture?

Postoji li hrvatska nacionalna arhitektura?

Kad postaviš to pitanje kao da si upitao: ima li Boga?

Naravno, odgovori mogu biti i niječni i potvrdni. One koji misle da postoji nacionalna arhitektura nazovimo vjernicima, a one koji su uvjereni da ne postoji, ateistima.

Međutim i ateisti, koliko god su uvjereni da Bog ne postoji, ne odriču se potrebe za iskazivanjem određenog tipa duhovnosti. Ateistička duhovnost danas je česta tema socijalno-filozofskih rasprava, a posebno je zanimljivo kako na to intrigantno pitanje gleda suvremeni francuski filozof Andre Comte-Sponville, koji u svojoj knjizi *Duh ateizma, uvod u duhovnost bez Boga* kaže:

„Sebe definiram kao vjernog ateista: ateista jer ne vjerujem ni u kojeg Boga i ni u koju nadnaravnu silu; ali vjernog, jer se prepoznajem u određenoj povijesti, određenoj tradiciji, određenoj zajednici i osobito u judeo-kršćanskim (ili grčko-judeo-kršćanskim) vrijednostima koje su naše.”

Prevedeno na arhitekturu: Ne moramo vjerovati u nacionalnu arhitekturu, ali moramo ostati vjerni onim vrijednostima kojima je arhitektura obilježila našu zajednicu i njezinu kulturu.

Comte kaže: ja sam *vjerni* ateist, htijući reći da ostaje vjeran onim vrijednostima koje su proizašle iz religije, čak i onda kad je uvjeren da Bog ne postoji. Isto vrijedi i za arhitekturu. Nitko nas ne smije učiniti zatočenicima arhitektonske tradicije, pa ni onda kada ona ima predznak nacionalne kulture, ali bismo morali ostati *vjerni* prepoznatljivim vrijednostima koje smo baštinili.

U jednoj epizodi kultne serije *Malo misto* prikazuju se muke Roka Prča (Boris Dvornik), osebujnog protagonista novog revolucionarnog čovjeka, koji se usprkos neupitnoj ideološkoj

čvrstini našao pred izazovom Badnjeg dana, ali ne zbog nagovještaja Božjeg rođenja, nego zbog zanosnog mirisa bakalara, koji je prozeo cijelo Malo misto. Genijalni Miljenko Smoje, stari ljevičarski bard progovorio je kroz lik Roka Prća o nevoljama i iskušenjima kojima je i sam bio izložen razapinjući se između ideološke dosljednosti i mirisnog zova bakalara, koji je doduše samo jedna osušena riba oštrog mirisa, ali kojom, eto, na žalost ateističkih *bonkulovića*, biva obilježena kultura posta kojim se, u vjerničkoj čistoći, dočekuje dan velike religijske nade.

Hoćemo li se odreći onoga što nedvojbeno govori o našem identitetu, onoga čime potvrđujemo našu pripadnost jednoj društvenoj zajednici, onoga što u njoj baštinimo, samo zato što to nasljeđe proizlazi iz religije koju više ne želimo ni slijediti ni prakticirati.

Doista, odgovor na pitanje postoji li arhitektura s nacionalnim predznakom nije baš ni lagan ni jednoznačan. To pitanje me podsjeća na pitanje iz moje mladosti kada smo pokušavali odgonetnuti kakva je to arhitektura koja bi mogla biti reprezentant samoupravnog socijalističkog društva? Priklanjajući se onima koji će glatko odbiti svaki pokušaj definiranja arhitekture po nacionalnoj ili ideološkoj matrici, neminovno ćemo se suočiti s još jednim pitanjem: kako nazvati arhitekturu koja ustrajno promiče afirmirane vrijednosti jedne zajednice i specifičnosti jednog podneblja? Framptonova definicija *kritičkog regionalizma* ne odgovara u potpunosti na ovo pitanje. Naime, ovdje se na radi o povratku specifičnoj predmetnosti arhitekture, već se radi o prepoznavanju njezine osobite duhovnosti.

Moj prvi susret s pitanjem kako arhitekturom odgovoriti na pitanje nacionalnog i kulturnog identiteta dogodio se u vremenu domovinskog rata, u vrijeme kada smo bili ugroženi i kao narod i kao samosvojna kultura. Tada je bilo strašno važno isticati posebitosti naše nacionalne kulture, kako bismo cijelom svijetu objasnili tko smo i zašto zaslužujemo da nam se prizna pravo na samostalnost. Nevjerojatno je da smo tada, 1992. g. usred rata, imali snage raspisati arhitektonski natječaj za obnovu crkve porušene u ratu. Crkve su rušene po psihološkom obrascu silovanja, a to znači - povrijediti i poniziti žrtvu skrnaveći simbole, svetinje, reprezentante njezinog nacionalnog i kulturnog identiteta. Crkva o kojoj govorim zavjetna je kapela posvećena čudotvornoj Gospi od Karmela, na brdašcu Okit, pokraj Vodica, a koja se u tom trenutku nalazila se na liniji razgraničenja obrambenih i agresorskih snaga. Gradnja te crkve bila je gesta otpora kojim je upućena poruka neprijateljskoj strani, ali i cijelom svijetu da smo spremni na sve, a posebno da smo spremni sačuvati naše svetinje, simbole našeg naslijeđa, znakove našeg identiteta.

Taj natječajni projekt bio je moj prvi projektantski susret s temom sakralne arhitekture. Ne znam jesam li bio više uzbuđen zbog toga ili zbog okolnosti u kojima je projekt pokrenut. Uzbuđenje je bilo toliko da sam zadnju večer prije predaje natječajnog rada, koju sam rezervirao za pisanje tekstualnog obrazloženja, iz neobjašnjivog razloga, dobio visoku temperaturu. Povjerovao sam da je to nagovještavajući znak. I zaista, moj projekt je dobio prvu nagradu. Nakon završetka natječaja, u različitim prigodama, morao sam objašnjavati arhitektonski koncept te crkvice, stavljajući akcent na rezistentnost naše kulture i otpor njenom zatiranju. Trudio sam se objasniti da ta crkvica sublimira našu nacionalnu kulturu, ali je ta moja tvrdnja bila prihvatljiva a isto tako i razumljiva samo malom broju ljudi. Naprotiv, većina je sumnjičavo klimala glavom i pitala se: gdje je tu naša crkva, kakve veze ima ta „vodosprema” s likom crkve koju nam je srušio neprijatelj? Problem je bio u tome što nova crkvica svojim oblikom nije oponašala prethodnu, već je postupkom transpozicije pretočila sakralno nasljeđe u suvremeni arhitektonski izraz.

Tada sam shvatio da tu namjeru moram bolje razjasniti, i drugima, ali i sebi. Želio sam objasniti kako se, u tom presudnom povijesnom času, možemo obraniti arhitekturom. Oni nas hoće uništiti rušeći naše svetinje, okamenjene simbole našeg nacionalnog, vjerskog i kulturnog bića, a mi ćemo im uzvratiti građenjem, kao gestom opstojnosti i nepokolebljivosti u očuvanju onoga što jesmo. Ali, tim građenjem mi se ne želimo, faksimilnom obnovom, vratiti u stanje prije razaranja. Mi želimo iskoračiti u suvremenost, dokazujući da smo kontemporirani, da ne želimo biti okamenjeni u prošlosti, da ne želimo biti robovi tradicijskih obrazaca, da na temeljima našeg naslijeđa možemo stvarati nove vrijednosti.

Tada sam se usudio postaviti teorijski obrazac za takvo stremljenje.

Radi se o trijadnoj definiciji uvjeta koji će jamčiti autentičnost one arhitekture kojom želimo

svjedočiti vlastiti identitet i vlastitu kulturu. Tako je nastao 3K obrazac, kao princip po kojem autentična arhitektura mora sadržati tri nezaobilazna svojstva - komunikaciju, kontinuitet i kontekst.

Znam da će se moje tvrdokorno nastojanje za uspostavljanje kriterija kulturne i arhitektonske autentičnosti mnogima učiniti anakronim. Ja to potpuno razumijem. Zaista zvuči retrogradno zahtijevati u današnjem konvergentnom svijetu, u kojem su komunikacijske tehnologije, rušeći svakodnevno granice u brzini komuniciranja, proizvele učinak "smanjenja svijeta". Zašto se planetarnom sjedinjenju sadržaja i oblika, suprotstavljati ustrajući tvrdoglavo na posebitostima pojedinih kultura. Jer svijet uistinu postaje sve uniformniji i međusobno sve sličniji. I baš kad smo pomislili da se nalazimo na pragu sveopće *istosti*, evo vraga!: svijet se počinje žestoko opirati tom globalnom poistovječenju. Bogatstvo različitosti postaje novom paradigmatom globalnog svijeta. Danas želimo gledati na svijet kao na jedan veliki šareni mozaik. Slijedeći tu metaforu pomislio sam: u redu, ako je svijet jedan veliki mozaik, potrudimo se da naše zrnice u tom mozaiku svjetli svojim vlastitim sjajem. Uvjerem sam, vraćajući se arhitekturi, da će 3K formula pridonijeti da sačuvamo taj sjaj.

KOMUNIKACIJA

Nizu (ustrajnih i uzaludnih) pokušaja definicije arhitekture pripada i ova: korisno građenje postaje arhitekturom u trenutku kada se tim građenjem želi nešto reći, kad se građevinom nešto želi poručiti. To nas upućuje na ono svojstvo arhitekture na koje se u ovom poglavlju želimo usredotočiti: kako komunicirati arhitekturom, kako građenjem odašiljati poruke, kako arhitektura može, poput drugih umjetnosti, promovirati posebitosti jedne kulture, koja u svojoj posebitosti, želi biti drugačija od svake druge kulture - ukratko, vraćajući se metafori izražajnog zrnca u mozaiku globalne kulture, kako arhitekturom učiniti to zrnice sjajnim i prepoznatljivim?

Vjerujem da se svi slažemo da je arhitektura komunikacijski medij. Dokaz, da je tome tako, jest česta uporaba lingvističke terminologije u opisivanju arhitektonskih metoda i postupaka: govor arhitekture, arhitektonski jezik, arhitektonski vokabular, arhitektonska retorika, arhitektonska semiotika i semantika, sintaksa arhitekture i drugi slični izrazi iz područja lingvističke sistemologije. Iz toga proizlazi da arhitektura, u komunikološkom smislu, funkcionira kao jezični sustav, koji opisuje arhitektonski narativ, sadržaj arhitekture i njezine kompleksne značenjske emisije. Mogli bismo reći da je pojedina građevina utoliko više arhitektura, koliko su njezine poruke snažnije i kompleksnije.

Dakle, arhitektonski jezik čini rječnik znakova koji kroz složenu sintaktičku korelaciju oblikuju graditeljsku misao, materijaliziranu kao kuću, zgradu, most, crkvu, školu.

Ako smo svjesni da arhitekturom komuniciramo, govorimo, pišemo a možda i pjevamo, jer arhitektura je, kao što znamo, i okamenjena pjesma, moramo znati o čemu mi to pričamo, kakvu arhitektonsku literaturu pišemo i kakve pjesme pjevamo?

Ova rasprava postupno nas dovodi i do krucijalnog pitanja: što to dijeli građenje od arhitekture? Kada jedna svrsishodna građevina postaje arhitektonskim djelom? Umjetničkim djelom.

Odgovor na to pitanje vrlo je jednostavan. Arhitekturom možemo smatrati onu građevinu koja nešto poručuje, koja govori. Arhitektonsko djelo - simbolična je građevina.

Komunikacija je proces razmjene informacija preko dogovorenog sistema znakova, najčešće putem jezika. Komuniciranje ima tri osobine: sadržaj, oblik i cilj.

Znanost koja proučava komunikaciju naziva se komunikologija. Bilo bi zgodno kada bi se netko ozbiljnije pozabavio s arhitektonskom komunikologijom.

Tko kaže? Što kaže? Kojim sredstvom? Kojim učinkom? (Harold Lasswell)*****

„Ako u šumi naiđemo na humak šest stopa dug i tri stope širok, u formi piramide, oblikovan lopatom, postali smo ozbiljni i nešto u nama kaže: ovdje je netko pokopan!

To je arhitektura.”(Adolf Loos)

Loos nas upućuje na spoznaju da arhitektura započinje malom, gotovo beznačajnom graditeljskom aktivnošću, ali onom koja mora sadržati čitljivu gestu. To je gesta kojom se oblikuje

znak u kojem je sadržana jasna poruka. Takav arhitektonski znak tek je jedna riječ u arhitektonskom jeziku, čijim se bogatstvom i suodnosom stvara arhitektonska jezična sintaksa. A upravo je sintaksa ono umijeće poretka riječi/znakova koje od običnog govora stvara poeziju a od običnog građenja - arhitekturu.

Dakle, arhitektura je nesumnjivo osebujan komunikacijski medij. Na znakovni, semiotski i semantički sustav arhitekture, kao i na njegov leksik i sintaksu, mogu se gotovo doslovce primijeniti lingvistički sistemološki obrasci. Pa i arhitektonski strukturalizam, kao značajno nasljeđe suvremene arhitekture, proizašao je iz lingvističkog strukturalizma.

Arhitektonski jezik, njegova semiotska i semantička svojstva nadilaze razinu ovog razmatranja. Dapače, taj jezik nas zanima samo onoliko koliko je on u službi onih stremljenja na koja se ovom prigodom želimo usredotočiti: kako arhitekturom tumačiti kulturu?

Arhitektura je literatura. Ona može pokrivati različita informacijska polja i različite komunikacijske razine. Ono što nas zanima u komunikaciji arhitekturom je sadržano u slijedećem pitanju: kako arhitektura kao komunikacijsko sredstvo može učinkovito prezentirati i promovirati našu nacionalnu kulturu, našu nacionalnu i društvenu posebnost, naš identitet?

Jezik arhitekture u smislu znakovnih kanona određuje se prethodnom arhitekturom. Dakle, moglo bi se reći da arhitektura može (kulturološki) komunicirati samo pomoću tradicije. Postavlja se pitanje što je početak te tradicije, kakvo je podrijetlo arhitektonskih znakova, i na kraju, kako nastaje arhitektonska etimologija. Što je prvi arhitektonski znak - pećina ili drvena koliba kao paradigma antičkog hrama.

Zato je razumljivo da se arhitektura najlakše tumači eminentnim referentima. Arhitektonske reference mogu biti svakolike. Ponekad to mogu biti zaista bizarni primjeri. Kad sam je bio mladi arhitekt, reference su se bile intimne, i spominjale su se stidljivo ali tek kao dio analitičkog postupka u pristupu projektu. Smatralo se da je otvoreno isticanje reference nepristojno jer može izazvati sumnje u izvornost projekta i autorski integritet arhitekta. Ukratko, otkrivanje reference sličilo je na priznanje krađe inicijalne ideje, djelomično plagiranje ili prepisivanje.

Danas su reference postale uobičajena praksa u prezentaciji arhitektonskih ideja i njihovih polazišta. Ako se tim referencama želi bolje komunicirati i lakše približiti filozofiju projekta svojem klijentu, to je prihvatljivo i u tome nema ničeg lošeg.

Međutim, arhitektonske reference s bezočnim slikama onoga što je negdje već napravljeno pa se takvo što obećava i ovdje izgraditi, to je zaista previše.

„Marketing slike!” uzdahnuo bi Frampton.

Problemi u tumačenju arhitekture nastaju kada se žele odaslati arhitektonske poruke koje se ne mogu objasniti referencama, niti preko arhitektonske tradicije, niti preko kulture ili prirode.

Kako, primjerice opisati ono svojstvo arhitekture kojemu ne prethodi afirmirani znak, a to je recimo, transcendentnost sakralnog prostora. Kako iskazati uzvišenost? Kako označiti moć? Kako sačuvati spomen? Kako označiti neoznačeno?

Bilo kako bilo, nužnost komuniciranja arhitekturom svakim danom poprima nova svojstva. Komunikacija arhitekturom svjedoči nam i o njezinoj neumitnoj komodifikaciji. Konzumeristička ideologija komodificira arhitekturu potičući istodobno i potrošnju posredstvom arhitekture. Komodifikaciju kulture a zatim i arhitekture prati, u pravilu, agresivna i kakofonična komunikacijska buka. Zato ne treba zaboraviti da je ponekad najbolje govoriti (ili se braniti) šutnjom.

KONTINUITET

Zašto je za hrvatsku arhitekturu važno govoriti o kontinuitetu?

Za opstojnost hrvatske kulture, a onda i opstojnost hrvatske kao slobodnog, uređenog i stabilnog društva, ostvarenje kontinuiteta jedno je od ključnih, imperativnih zadataka.

Hrvatska je zemlja položena preko trusnog geopolitičkog prostora, i to je konstanta na koju ne možemo utjecati. Svaki narod koji se mora suočiti sa seizmičkim silama koje drmaj u njegovim prostorom, ako će opstati, mora se znati zaštititi od te nevolje. Mi smo to znali! Ovim prostorima vladala su moćna carstva, Venecija, Otomansko carstvo, Austrougarska monarhija, Jugoslavija.... Mi smo još uvijek tu, a gdje su oni?

Kad se govori o našoj povijesti od vremena udomljenja na ovim geografskim prostorima, u percepciji većine ljudi Ivekovićeve je kulturna slika *Dolazak Hrvata na more!* Mitski pogled s Velebita na dotad nedoživljenu široku panoramu obale i plivajućih otoka u plavetnom moru. Sve pusto, sve djevičanski čisto, obećana zemlja prostrta pred njih sedmero, petero braće i dvije sestre, pet sokolova i dvije golubice.

Stvarna slika je daleko od te romantične predodžbe.

Najprije smo morali potući Avare, a potom zauzeti napučen prostor i susresti se sa starim, autohtonim kulturama koje smo uspjeli asimilirati i učiniti dijelom vlastitog identiteta.

Ova mala povijesna digresija govori nam da Hrvatski narod ima povijesno iskustvo održivosti i opstojnosti.

A kontinuitet je transhistorijski dijalog, on znači nastavnost i neprekidnost.

Odgovor na pitanje zašto je potrebno govoriti o kontinuitetu u našem vremenu, proizlazi iz spoznaje da smo ušli u prostor i vrijeme dramatičnog diskontinuiteta.

To se jasno zapaža i u današnjoj arhitekturi, koja se ne obazire na nužnost kulturnog pamćenja.

A arhitektonski kontinuitet zapravo je kulturni kontinuitet i to je ono što nas u ovoj raspravi najviše zanima.

Današnji arhitekti nerado pristaju govoriti o kontinuitetu, jer je to po definiciji, konzervativna kategorija, za koju mnogi misle da će ih sputati u njihovoj kreativnoj slobodi, u traganju za novim i progresivnim. Arhitekturom vlada imperativ progresa, koji je često blizak ideološkom ekstremizmu. Kao, arhitekti moraju biti suvremeni, oni moraju ustrajati na putu progresa, oni moraju biti avangardni. U tom zanosu mnogi zaboravljaju da je, uza svu moguću arhitektonsku transformativnu fenomenologiju i nove spoznaje koje joj drmaju temelje, priroda arhitekture stalna, a arhitektonske istine trajne. (Parafrazirao sam teoretičara konzervativizma, Russell-a Kirka). Zato bih, slijedeći konzervativnu misao Taylor-a Coleridge-a, prihvatio činjenicu da u društvu, kao i u arhitekturi "postojanost i progresija moraju ostati dvije uravnotežene sile"...

KONTEKST

Moje je uvjerenje da arhitektura pripada mjestu.

Suodnos s mjestom, a mjesto je uvijek drugačije, čini arhitekturu neponovljivom, a arhitektonski posao uzbudljivim.

Da bismo objasnili odnos arhitekture i mjesta, često govorimo o kontekstu.

Međutim, mnogi pojam konteksta ne razumiju ili mu daju sasvim kriva značenja.

Najčešća zabluda je ona koja se odnosi na kontekst kao fizičko okruženje arhitektonskog djela, pa se onda procjenjuje je li se građevina uspješno "uklopila" u okruženje ili od njega odudara.

Pritom se slabo zna da postoji kontekst istovjetnosti i kontekst oprečnosti.

Ali fizička arhitektonska kontekstualnost, to je samo jedan od mnogih oblika konteksta.

Fizički/materijalni kontekst je eksplicitan i stoga najmanje zanimljiv. Nas zanima širi diskurs kontekstualnosti, poglavito onaj koji se odnosi na nematerijalni, kulturni kontekst. On se najčešće ne vidi, on se otkriva.

Govoreći o kontekstu u smislu nematerijalnog, ponovo se vraćamo u područje jezika i teorije književnosti. Po toj teoriji, unutar konteksta mora postojati razumijevanje koje ne mora biti izrečeno. Upravo je to najuzbudljivije obilježje konteksta. Dakle, kad govorimo o arhitektonskoj kontekstualnosti, onda je najzanimljivija ona kontekstualna misao koju razumijemo, ali koja građenjem nije iskazana.

Jedan od najuzbudljivijih primjera takve kontekstualnosti dolazi nam iz dubine nacionalne povijesti.

Riječ je o sakrosanktnom uzorku naše rane sakralne arhitekture - crkvi Sv. Križa u Ninu.

Radi se o ranokršćanskoj, predromantičkoj crkvi iz IX st. s karakterističnim tlocrtnim izobličjenjima, koje su arheolozi i povjesničari umjetnosti držali posljedicom građenja netom pokrštenih nevjera, pridošlica inferiornih tehničkoj i umjetničkoj razini prethodne, antičke kulture. O kakvoj je zabludi riječ pokazalo se kad je Mladen Pejaković *1978. g. objavio knjigu *Broj iz svijetlosti*, u kojoj je iznio svoja istraživanja najmanje katedrale na svijetu.

U toj knjizi, Pejaković rekognoscira i dokazuje složenim pokusima zašto graditeljski plan te crkvice odstupa od idealnog graditeljskog formata, pri čemu je kut deformacije tlocrta konstantna veličina. Pejaković zaključuje da su te nepravilnosti sustavne i da su identične kutu koji označava ekvinoctijsko zakašnjenje prve zrake sunca, koja se u Ninu pojavljuje tek nakon što sunce nadvisi rub Velebita. Radi se dakle o korektivnom kutu koji istok na zemljinom horizontu, na dan ravnodnevnice, stavlja u korelaciju s lokalnim istokom, kako ga opaža promatrač na poziciji crkvice. A ravnodnevnica je imala veliku važnost u svjetovnom i vjerskom životu srednjovjekovlja. To je bio dan kada se mogao nepogrešivo utvrditi pravac istok-zapad da bi se na njega, po ustaljenom kanonu, mogla postaviti uzdužna os crkve.

Razmišljajući o Pejakovićevim tumačenjima deformitetima volumena crkvice Sv. Križa u Ninu, koja funkcionira kao kozmički uređaj konstruiran tako da svemir i njegove neumitnosti projicira u jednu topografsku točku, u kojoj se razrješava misterij odnosa Čovjeka i Boga. U jednom vremenu kad je duhovnost i potraga za Bogom išla tragom neupitne istine, kojoj se morala podrediti svaka osobnost, pa i ona graditelja-autora, čije je ime ostalo zauvijek zatajeno, dolazimo do konačne spoznaje da arhitektura izvan prostora i vremena nema nikakvog značenja.

UMJESTO ZAKLJUČKA

U vremenu globalističke aseptičnosti, koja sve želi sterilizirati i svesti na jednu mjeru, očuvanje zdrave raznolikosti civilizacijsko je iskušenje. A ta raznolikost zajamčena je kontinuitetom u razvitku šarolikosti svijeta i njegove ostvarene slobode. Naime, svaka uniformnost vodi nas u stanoviti oblik totalitarizma. Zato ističemo: svjesni smo pripadnosti svijetu, s njim moramo biti usporedni u našem društvenom, gospodarskom i kulturnom razvitku. Ne ćemo se zatvarati, ostat ćemo otvoreni i kao kultura i kao arhitektura. Ali, ako smo prihvatili jedinstvenu sliku svijeta, neka ta slika bude mozaična, ili po današnju - pikselizirana. Potrudimo da naše zrnce ili naš *pixel* u toj slici Svijeta sjaji posebnim sjajem.

LITERATURA

1. Jakovčić, M.: Smanjuje li se stvarno naš svijet ili dvije-tri riječi o prostorno-vremenskoj konvergenciji, *Geografija.hr*, 22. kolovoza, 2005.
2. Blažević, D.: Korisnost filozofiranja o arhitekturi, *Vizkultura*, 20. siječnja, 2015.
3. Steiner, D.: Intervju, *Oris 7*, *Arhitekst*, Zagreb, 2000.
4. Frampton, B. K.: *Moderna arhitektura: kritička povijest*, *Globus*, Zagreb, 1992.
5. Russell, K.: *Politika razboritosti*, *Večernji list*, Zagreb 2015.
6. Dinulović, R.: Ideološka funkcija arhitekture u društvu spektakla, www.scen.uns.ac.rs.>uploads>2013/03
7. Comte-Sponville, A.: *Duh ateizma*, *Tim press*, Zagreb, 2016.
8. Pejaković, M.: *Broj iz svjetlosti*, *Nakladni zavod MH*, Zagreb, 1978.
9. Vukić, F.: *Hrvatske posebnosti: teorija i praksa identitetskih sustava*, *Privredni vjesnik*, Zagreb, 2008.
10. Kalanj, R.: *Modernizacija i identitet*, *Politička kultura*, Zagreb, 2018.